

О. М. Пахненко

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ,
ПРИЙНЯТИМИ НА СТРАХУВАННЯ**

У статті проведено дослідження основних етапів управління ризиками, що приймаються на страхування. Визначено основні методи управління страховими ризиками залежно від особливостей формування фінансових джерел їх покриття.

O. M. Pakhnenko

CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF INSURED RISKS' MANAGEMENT

In the article the study of the basic stages of insured risks' management is provided. The main methods of insured risks' management are examined in terms of financial sources of insurance coverage.

Ключові слова: *страховий ризик, управління ризиками, страхові резерви, перестраховування.*

Постановка проблеми. Страхові компанії, як суб'єкти економічної діяльності, підпадають під вплив різного роду ризиків, що можуть бути пов'язані як із умовами зовнішнього середовища їх функціонування (наприклад, політичні, макроекономічні, ринкові ризики), так і визначатися певними внутрішніми факторами і особливостями здійснення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності страховиків (андерайтингіві, операційні, кредитні ризики, ризик втрати ліквідності тощо). Особливе місце в системі ризик-менеджменту страхових компаній займає управління ризиками, що приймаються за договорами страхування, – страховими ризиками. Від ефективності управління даною групою ризиків залежить спроможність страхових компаній вчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов'язання, а також забезпечувати необхідний рівень рентабельності страхової діяльності.

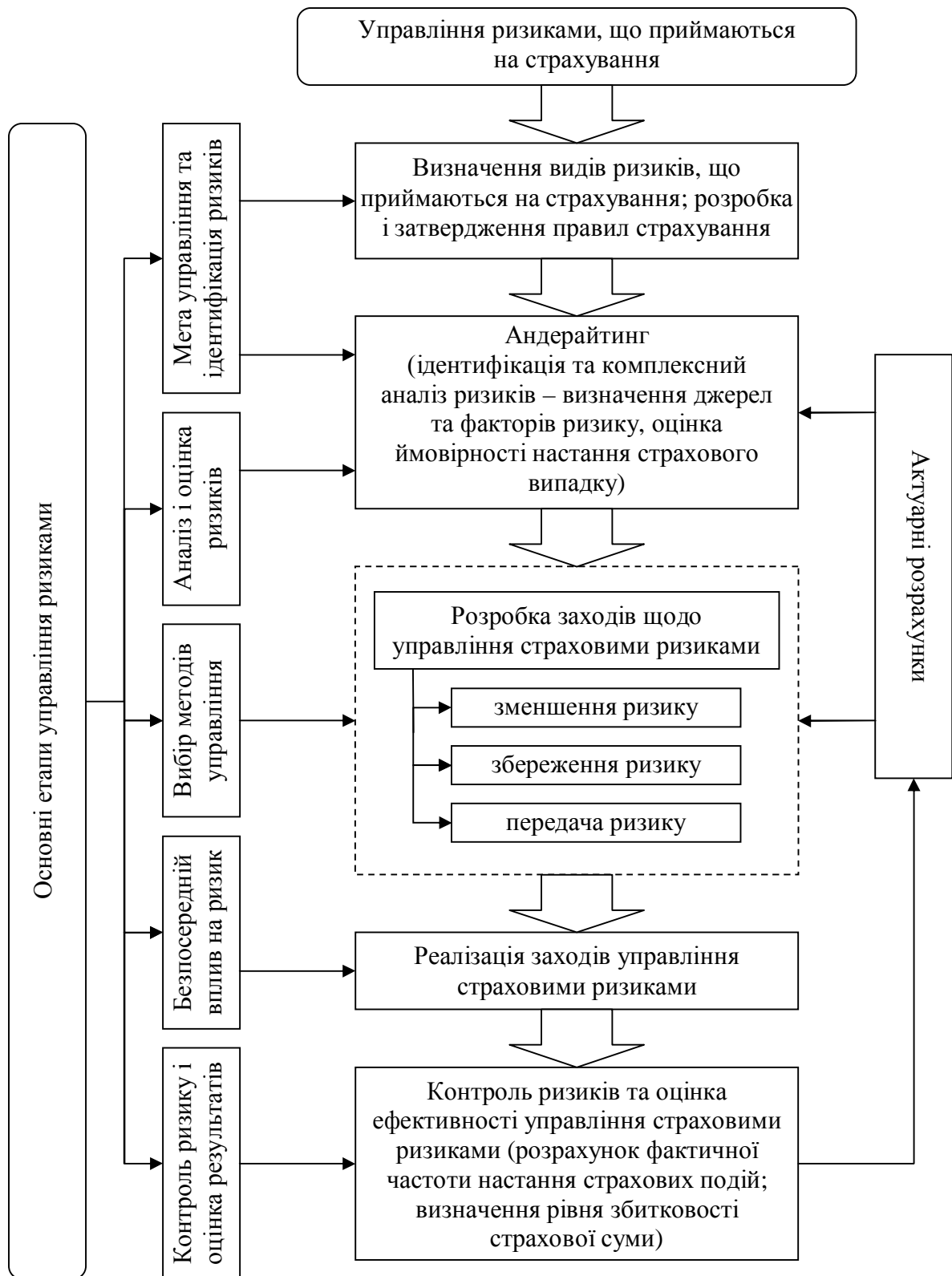
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі теоретико-методологічні засади та практичні аспекти управління ризиками у страхуванні відображені у роботах таких вітчизняних дослідників, як В. Д. Базилевич, І. О. Бланк, М. С. Клапків, О. В. Козьменко, С. С. Осадець, Т. А. Ротова, К. В. Шелехов та інші. Значну увагу питанням ризик-менеджменту страхових компаній, та зокрема різним аспектам управління страховими ризиками, приділяють у своїх працях також російські та зарубіжні дослідники, такі як І. Т. Балабанов, Д. Бланд, В. В. Глущенко, К. Є. Турбіна, Е. А. Уткін, В. В. Шахов, Д. К'юмінз.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. На сьогоднішній день досить широке коло економічних досліджень присвячено розробці загальних теоретико-методологічних підходів до управління ризиками компаній. У той же час, питання організації ризик-менеджменту в страхових компаніях та вибору методів управління страховими ризиками висвітлені у науковій літературі досить фрагментарно та характеризуються недостатньою систематизованістю підходів.

Метою статті є дослідження основних теоретико-методологічних засад управління ризиками, що приймаються на страхування, та аналіз основних методів управління страховими ризиками.

Виклад основного матеріалу. Управління страховими ризиками можна визначити як „сукупність спеціальних функцій і послідовних дій учасників страхового ринку, спрямованих на повне уникнення даних ризиків або зменшення частоти їх прояву та величини негативних наслідків” [1].

Враховуючи специфіку страхової діяльності, пов'язаної з перерозподілом ризиків, що виникають в процесі діяльності інших економічних суб'єктів, застосування загальних методів управління ризиками та організація процесу ризик-менеджменту в страхових компаніях має ряд особливостей (рис. 1).

Рис. 1. Порядок управління ризиками, що приймаються на страхування, у співвідношенні із загальними етапами ризик-менеджменту

Формалізація процесу управління страховими ризиками дозволяє сформувати два основні блоки управлінських заходів стосовно впливу на

страхові ризики. Перший блок включає сукупність підготовчих дій, пов'язаних із визначенням загальної мети страхової діяльності конкретного страховика, зокрема встановлення переліку ризиків, що можуть бути взяті на страхування, розробку і затвердження у Держфінпослуг правил страхування під кожен із таких ризиків та формування типових договорів страхування (страхових полісів).

Крім того, до блоку підготовчих заходів щодо управління страховими ризиками можна віднести діяльність страхових компаній з аналізу та оцінки ризиків, що передаються їм на страхування від фізичних та юридичних осіб – страхувальників. Реалізація зазначених заходів є однією із основних складових андеррайтингу страхових компаній та передбачає визначення кількісних та якісних критеріїв кожного з ризиків, запропонованих на страхування.

Одним із найважливіших завдань підготовчого етапу управління страховими ризиками є встановлення обґрунтованих розмірів страхових тарифів. Ключова роль тарифної політики в аспекті управління страховими ризиками полягає у формуванні фінансового забезпечення страхової компанії в цілому, та зокрема – у створенні необхідних обсягів резервних фондів, що можуть бути використані для покриття збитків при настанні страхових подій.

Обчислення розмірів страхових тарифів здійснюється у страхуванні на основі застосування методу актуарних розрахунків. Здійснення актуарних розрахунків передбачає формування калькуляції собівартості страхової послуги, визначення розміру страхового ризику та частки витрат на ведення страхової справи. Безпосередній розрахунок розміру тарифної ставки за визначеним договором страхування здійснюється андеррайтером на базі розроблених страхових тарифів з урахуванням індивідуальних ознак ризику і ступеня його відхилення від середньостатистичного рівня [2].

Хоча основна частина дій страховика з управління страховими ризиками здійснюється після прийняття їх на страхування, певні заходи щодо мінімізації страхових ризиків можуть бути проведені вже на етапі аналізу

ризиків та підписання договору страхування. Так, важливим інструментом регулювання рівня збитків страховика від настання страхових подій є встановлення верхньої межі (ліміту) відповідальності страхової компанії. Дана межа визначається встановленою в договорі страхування страховою сумою – сумою коштів, в межах якої страхова компанія зобов'язується здійснити платіж при настанні страхового випадку. Виняток становлять лише ті договори страхування життя, здійснення страхових виплат за якими передбачається у вигляді ануїтетних платежів.

Також одним із методів обмеження відповідальності страховика за переданими йому на страхування ризиками є встановлення франшизи – особливої умови у договорі страхування, що визначає певну частину збитку, яка не буде відшкодовуватися страховиком у разі настання страхового випадку.

Таким чином, результатом виконання підготовчих дій щодо управління страховими ризиками має бути: прийняття рішення про взяття ризику на страхування (повністю чи частково) або його відхилення, визначення умов страхування (у тому числі встановлення обсягу страхової суми, розміру та виду франшизи, розрахунок ставки страхового тарифу тощо) та підписання договору страхування.

Наступний блок управлінських заходів стосується безпосередньо вибору та реалізації методів впливу на ризики, прийнятих страховиком за договорами страхування.

Перш за все, поточне управління ризиками в процесі супроводження договору страхування передбачає здійснення моніторингу об'єктів страхування та контролю рівнів страхових ризиків. Одним із методів зменшення страхових ризиків на даному етапі є проведення превентивних заходів (рис. 2).

Рис. 2. Систематизація методів управління страховими ризиками

З іншого боку, надзвичайно важливим є фінансовий аспект управління страховими ризиками, що передбачає визначення та формування фінансових джерел покриття потенційних чи фактичних збитків від реалізації прийнятих на страхування ризиків.

В загальній теорії ризик-менеджменту методи фінансування ризиків включають 3 основні групи: самострахування, кредитування і передача ризику [3]. Використання кожного із названих методів в діяльності страхових компаній має свої особливості. Так, основним фінансовим джерелом покриття збитків, завданих настанням страхових випадків, за ризиками, що залишаються на власному утриманні страхової компанії, є кошти страхових резервів. У свою чергу, основними інструментами, що застосовуються для забезпечення передачі певної частки страхового ризику іншим компаніям, є договори перестраховання, а також деякі альтернативні інструменти

управління страховими ризиками.

Залучення кредитних ресурсів для відшкодування збитків від реалізації страхових ризиків з точки зору страхової компанії є небажаним явищем, оскільки збільшує фінансові витрати страховика, та відповідно негативно впливає на фінансовий результат діяльності компанії. Виникнення потреби у позикових фінансових ресурсах для покриття поточних зобов'язань страховика може свідчити також про наявність недоліків у тарифній політиці або політиці управління резервами страхової компанії.

Таким чином, основні управлінські рішення страховика щодо ризиків, прийнятих на страхування, на етапі вибору методів впливу на ризики стосуються, насамперед, визначення частки власного утримання страхової компанії та, відповідно, частки страхових ризиків, що мають бути передані у перестраховання.

Максимальний обсяг відповідальності страхової компанії за прийнятими ризиками, який вона здатна покрити за рахунок власних джерел фінансових ресурсів, є лімітом власного утримання страховика. При визначенні розміру даного показника страхові компанії повинні враховувати ряд факторів, основними серед яких є: типи ризиків, прийнятих на страхування, та характеристика їх територіального розміщення; обсяги власних фінансових ресурсів страхової компанії і отриманих нею страхових премій; рівень витрат, пов'язаних із обслуговуванням ведення договорів страхування, тощо [4].

Існують і деякі законодавчі обмеження щодо визначення частки власного утримання страховика. Так, Законом України „Про страхування” визначено обов'язковість перестраховання тих страхових ризиків, для яких страхова сума, встановлена за окремим предметом договору страхування, перевищує 10 відсотків від суми сплаченого статутного капіталу, вільних та страхових резервів страхової компанії [5]. Таким чином, даною законодавчою нормою обмежується включення до страхового портфеля страхової компанії крупних або катастрофічних ризиків.

Проте, на стабільність роботи страхової компанії можуть негативно вплинути не тільки крупні (катастрофічні) ризики, але і акумуляція однотипних ризиків на обмеженому страховому полі – масові ризики. Внаслідок цього у страховика можуть виникнути зобов'язання відразу за багатьма договорами страхування при реалізації одного страхового випадку, що призведе до надзвичайного розміру загальної суми страхових збитків.

Це визначає необхідність формування збалансованої структури страхового портфеля не лише в аспекті уникнення залишку на власному утриманні страховика катастрофічних ризиків, але і забезпечення диверсифікованості портфеля за видами ризиків і об'єктами страхування, територіальним розміщенням ризиків, а також збалансування портфеля за термінами дії договорів страхування, суб'єктами страхування, обсягами страхової відповідальності тощо [6].

Основним джерелом відшкодування збитків від настання ризиків, залишених на власному утриманні страхової компанії, є сформовані страхові резерви. Вони представляють собою фонди фінансових ресурсів, створювані страховими компаніями з метою забезпечення гарантій виплат страхових відшкодувань та страхових сум.

Відповідно до законодавства страхові резерви включають дві основні групи, а саме резерви зі страхування життя та резерви з ризикових видів страхування (технічні резерви). Такий поділ зумовлений наявністю ряду відмінностей у порядку формування і використання технічних та математичних резервів, а також різним характером ризиків у страхуванні життя та у ризикових видах страхування.

Основними видами резервів, що створюються компаніями зі страхування життя є резерви довгострокових зобов'язань та резерви належних виплат страхових сум. Що стосується технічних резервів страхових компаній, то до їх складу відносяться: резерви премій, резерви збитків, а також додаткові резерви страховика.

Частка страхових ризиків, що перевищує ліміт власного утримання

страховика, може передаватися у перестраховання іншим страховим (перестраховим) компаніям. Перестраховання як метод управління страховими ризиками представляє собою передачу страховою компанією (цедентом) ризику виконання частини своїх зобов'язань перед страхувальником іншій страховій компанії – перестраховику (цесіонеру, цесіонарію). При цьому разом із переданою часткою страхового ризику страхова компанія сплачує перестраховику узгоджену частину страхових премій, отриманих за відповідними договорами страхування. У свою чергу, цесіонарій бере на себе зобов'язання відшкодувати цеденту визначену договором перестраховання суму в разі настання страхового випадку.

Перестраховання є традиційним та найбільш застосовуваним методом передачі страхових ризиків. Ефективність здійснення перестрахових операцій певним чином залежить від розвиненості ділових зв'язків і співробітництва між страховими та перестраховими компаніями. За рахунок таких зв'язків можуть формуватися порівняно невисокі транзакційні витрати на організацію перестрахових операцій та використовуватися найбільш зручні, як для перестраховика (цесіонарія), так і для перестраховальника (цедента), форми та види договорів перестраховання [7].

Важливу роль у перерозподілі страхових ризиків, особливо що стосується катастрофічних та масових ризиків, відіграють також страхові та перестрахові пули. Основними їх функціями є консолідація фінансових ресурсів, забезпечення фінансової стійкості страхових компаній – учасників пулу та гарантування виконання їх зобов'язань перед страхувальниками за визначеними катастрофічними, крупними чи унікальними ризиками (ядерними, авіаційними, екологічними, каско морських суден тощо) [8].

Окрім традиційного перестраховання, в практиці зарубіжних страхових компаній використовуються також альтернативні інструменти передачі страхових ризиків, які забезпечують формування фінансових джерел їх покриття безпосередньо за допомогою механізмів фондового ринку. Виникнення альтернативних інструментів передачі страхових ризиків було

пов'язано з необхідністю пошуку додаткових джерел фінансування катастрофічних ризиків, для покриття яких ємність страхового і перестрахового ринків є недостатньою [7].

На заключному етапі управління страховими ризиками здійснюється оцінка ефективності проведених заходів впливу на ризики, зокрема розраховується ряд показників, що характеризують частоту настання страхових випадків та частку виплачених страхових відшкодувань у загальному обсязі страхової суми. В разі необхідності вносяться відповідні корективи у тарифну політику страховика, уточнюються значення знижувальних і підвищувальних коефіцієнтів страхових тарифів.

Висновки даного дослідження і перспективи подальших розробок у даному напрямку. Таким чином, система заходів з управління страховими ризиками з точки зору страхової компанії охоплює широке коло завдань, що реалізуються на усіх етапах здійснення страхової діяльності – починаючи від прийняття ризиків на страхування, їх контролю протягом дії договорів страхування до виплати страхових відшкодувань у разі настання страхового випадку. Це вимагає формування системного підходу до управління страховими ризиками на основі врахування цілей ризик-менеджменту страхової компанії, результатів актуарних розрахунків та специфіки ризиків, включених до страхового портфеля страховика. При цьому провідна роль в управлінні страховими ризиками має надаватися методам фінансування ризиків, направлених на формування достатніх за обсягами джерел їх покриття.

Список використаних джерел

1. Козьменко О. В. Страховий ринок України у контексті сталого розвитку : монографія / О. В. Козьменко. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 350 с. – ISBN 978-966-8958-36-6.

2. Пікус Р. В. Управління фінансовими ризиками : навч. посіб. / Р. В. Пікус. – К.: Знання, 2010. – 598 с. – ISBN 978-966-346-789-4.
3. Страхування : підручник / ред. В. Д. Базилевич. – К. : Знання, 2008. – 1019 с. – ISBN 978-966-346-449-7.
4. Бігдаш В. Д. Страхування : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Бігдаш В. Д. – К. : МАУП, 2006. – 448 с.
5. Про страхування [Електронний ресурс] : Закон України від 07 березня 1996 р. № 85/96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=85%2F96-%E2%F0>
6. Яшина Н. М. Страховой портфель как основа обеспечения финансовой устойчивости страховой организации / Н. М. Яшина // Финансы и кредит. – 2007. – № 20. – С. 84–87.
7. Cummins J. David Convergence of Insurance and Financial Markets: Hybrid and Securitized Risk-Transfer Solutions / J. David Cummins, Mary A. Weiss // The Journal of Risk and Insurance. – 2009. – № 3. – p. 493–545.
8. Страхование: учебник / Под ред. Т.А. Федоровой – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Магистр, 2009. – С. 227-235. – 1006 с. – ISBN 978-5-9776-0032-3.